

« [Κι έκαμαν] οίστρο της ζωής τον φόβο του Θανάτου»

(Προσαρμογή από τον στίχο του Ανδρέα Εμπειρίκου)

ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΑ: ΣΕΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ*

Στέφανος Πεσμαζόγλου

A. Ο ΕΓΚΕΛΑΔΟΣ

- ΣΑΡΑΝΤΑΠΕΝΤΕ δευτερόλεπτα σειστίηκε η γη στην Κωνσταντινούπολη και άλλα δεκαπέντε στην Αθήνα. Χιλιάδες οι νεκροί. Πολλές δεκάδες χιλιάδες σπίτια ακατοίκητα, εκατοντάδες χιλιάδες οι άστεγοι.
- Σαρανταπέντε δευτερόλεπτα (45'') και άλλα δεκαπέντε (15'') δευτερόλεπτα χρειάστηκαν για να απλωθεί βαριά η σκιά του θανάτου πάνω σε 14 εκατομμύρια Ισταμπουλιότες και 4 εκατομμύρια Αθηναίους.
- Αυτά τα σαρανταπέντε δευτερόλεπτα (45'') και τ' άλλα δεκαπέντε (15''), σύνολο 60'', χρειάστηκαν για να συγκλονίσουν εξ αντανάκλασας με την δύναμη της τηλεοπτικής εικόνας διαδοχικά 60 συν 10 εκατομμύρια συμπολίτες μας στις δυο χώρες.

Σκιά θανάτου απλώθηκε απ' άκρου εις άκρον στον ελληνοτουρκικό χώρο. Λέμε μέσα από μια ανθρωπομορφική μεταφορά η φύση οργισμένη εκδικείται, ο σεισμός «κτυπά». Αλλά μαζί με το σκοτάδι και την καταχνιά ξεχύθηκε Φως. Άπλετο φως. Δείτε τον απίστευτο συμβολισμό: Ισταμπούλ και Αθήνα, οι δύο μητροπόλεις του ελληνοτουρκικού χώρου είναι που πλήττονται σε χρονική απόσταση τριών εβδομάδων (και μάλιστα συνοδευτικά με την ίδια φορά μέσα σε 48 ώρες Μαρμαρίς και Ρόδος). Ο συμβολισμός αυτός κινδυνεύει να μείνει ένα θνησιγενές πυροτέχνημα εάν δεν ερμηνευθεί ως μια φοβερή υπόμνηση: Είμαστε όλοι συνοδοιπόροι σε μια κοινή και αδυσώπητη πορεία προς τον θάνατο. Η προειδοποίηση δεν άφησε κανέναν στις δυο χώρες μας ασυγκίνητο. Αλλά το κλίμα «μελό» που τείνει να επικρατήσει κινδυνεύει να αποδυναμώσει την υπαρκτή δυναμική της όλης κατάστασης, λειτουργώντας εν τέλει συμπληρωματικά στο πολεμοκαπηλικό κλίμα που προηγήθηκε. Και το κυρίαρχο χαρακτηριστικό είναι το ηθικό βάρος αυτών των πράξεων και συναισθημάτων αλληλεγγύης. Αυτό το ηθικό βάρος δεν πρέπει να θεωρηθεί διόλου αμελητέο. Η αλληλεγγύη αποτελεί χειροπιαστό δείγμα αμοιβαίας ανθρωπιάς που επιτρέπει να αγκαλιάσουμε το πανανθρώπινο σε εποχή συστηματικής κατάχρησης της έννοιας του ανθρωπισμού και των παραγώνων της («ανθρωπιστικοί βομβαρδισμοί», «ανθρωπιστική βοήθεια» κ.ά.). Θα έλεγα μάλιστα πως αποτελεί μοναδική ευκαιρία που με τίποτε δεν πρέπει να χαθεί.

B. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η σκιά θανάτου από τον εγκέλαδο δεν ήταν η πρώτη φέτος. Ήταν η δεύτερη μέσα σε λιγότερο από ένα χρόνο. Η πρώτη διήρκεσε επί ένα 10μηνο: η διατύπωση είναι προσδιοριστική των αναγκαστικά συνειδητών ή μη επιλογών: μια φυσική μεταφορά «*σύννεφα πολέμου*» και μια οπτική αναλογία «*σκιά πολέμου*». Οι πόλεμοι προετοιμάζονται πρώτιστα στο εργαστήριο της γλώσσας. Ένα μίγμα λογικού σχετικισμού και ηθικού υποκειμενισμού διαμορφώνουν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την αμοιβαία εξόντωση του άλλου. Τα Ίμια προ τετραετίας, η υπόθεση Οτσαλάν μόλις φέτος μας έφεραν στα πρόθυρα πολέμου. Ακόμη, η εικόνα του ελληνοτουρκικού πολέμου μπήκε στα δωμάτιά μας με τους ανατριχιαστικούς χάρτες του Πενταγώνου για να αιτιολογήσει άλλες σκοπιμότητες, εκείνες της στρατιωτικής επέμβασης στο Κόσοβο στην εκκίνησή της. Όλα τα Βαλκάνια και ειδικότερα η Ελλάδα και η Τουρκία βρέθηκαν τυλιγμένες σε κόκκινες φλογόβλες γλώσσες. Ήδη από το 1998, με αφορμή έκδοση σε έγκυρο εκδοτικό οίκο της Αριστεράς, η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το κατά πόσον θα είναι ο πόλεμος αποτρεπτικός. Εάν και κατά πόσο η Ελλάδα ή η Τουρκία θα δώσει το πρώτο αποφασιστικό πλήγμα. Ο πόλεμος ήδη πολύ πριν ξεσπάσουν οι πρόσφατες κρίσεις αντιμετωπίζεται σαν κάτι το δεδομένο, το αναπότρεπτο και για μερικούς Αριστεροορθόδοξους ακόμη και επιθυμητό. (Με τον αέρα της ιστορικά, και μάλιστα στην πολύ μεγάλη χρονική διάρκεια των τριών χιλιάδων ετών, αποδεδειγμένης γενναιότητάς μας θα κατατροπώσουμε τον εχθρό). Ο θάνατος επιφυλάσσεται μόνο για τον άλλο, τον αντίπαλο τον προαιώνιο, δηλαδή τον Τούρκο. Για μας ο θάνατος είναι πάντα αδιανόητος. Ο πόλεμος είχε αρχίσει για μερικούς διαμορφωτές της κοινής γνώμης να αντιμετωπίζεται σαν ένα φυσιολογικό φαινόμενο που επανέρχεται με μια κυκλικότητα σχεδόν τόσο αναγκαστική όσο μια καταιγίδα. Ο λόγος περί πολέμου είναι διχαστικός και χωριστικός: τον κόσμο όλο τον διαχωρίζει όπως ακριβώς τα σχολικά βιβλία ιστορίας και πολιτικής αγωγής σε φίλους και εχθρούς, καλούς και κακούς... Επομένως μια δραστηριότητα καταστροφική, ο πόλεμος, που εξαρτάται αποκλειστικά από την ανθρώπινη βούληση για σύγκρουση,

στηρίζεται στοιχειωδώς σε μια *μανιχαϊστικού τύπου κοινωνική αποδοχή* και εξαρτάται από *επινοημένα από τον άνθρωπο εργαλεία καταστροφής* (σήμερα υψηλής τεχνολογίας «έξυπνα» όπλα) Ο εθνικισμός μετατρέπει τον πόλεμο σε κάτι τόσο «φυσικό» όσο και οι σεισμοί.

Γ. Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ (Η πρόταση του Συνασπισμού)

Η πρόταση του Συνασπισμού για τον αφοπλισμό με βρίσκει *on paper* σύμφωνα. Άλλωστε δεν πιστεύω πως θα μπορούσε κανείς να διαφωνήσει. Δεν αναφέρομαι στα τεχνικά στρατιωτικά θέματα, τους ρυθμούς, τα αναλογικά ή μη για τα οποία δηλώνω παντελή άγνοια. Την πρόταση, για να είναι ουτοπικά *εφικτή*, βλέπω να εντάσσεται στο νέο κλίμα που έχει διαμορφωθεί, σε μια, όσο και εφήμερη κι αν αποδειχθεί, αναμφίβολα καινούρια πολιτική, επικοινωνιακή πραγματικότητα. Θα έλεγα *πρωτόγνωρη* πραγματικότητα εάν είχαν περάσει κάποιοι μήνες, εάν είχαμε κάποια πιο χειροπιαστά αποτελέσματα. Όμως δεν παύουμε εμείς οι πολίτες αυτής της χώρας, μετά από μια περίοδο ανυδρίας –όπως είναι κάθε περίοδος που αναδύει μίσος και μισαλλοδοξία– έστω και σαν αυταπάτη ή ψευδαίσθηση ή σαν σε όνειρο, να βλέπουμε διαδοχικές κοινές ελληνοτουρκικές τηλεοπτικές εκπομπές, να ακούμε αντίστοιχες ραδιοφωνικές, να αναμεταδίδονται κοινές συναυλίες, φιλικό ποδοσφαιρικό αγώνες, να οργανώνονται δι-επαγγελματικές και διεπιστημονικές συναντήσεις δημοσιογράφων, πανεπιστημιακών, επιχειρηματιών και πολιτικών. Μέσα σε αυτό ακριβώς το γενικότερο κλίμα βλέπω να εντάσσεται και η πρόταση του Συνασπισμού για μείωση των εξοπλισμών.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

(Για να πιάσει τόπο η πρόταση αφοπλισμού)

α) Πολιτικές προϋποθέσεις

Το γνωρίζουμε, το βιώσαμε αυτά τα τελευταία χρόνια: η περίφημη «κοινωνία πολιτών» για να πάρει όλες τις πολυποικίλες και πολυεπίπεδες πρωτοβουλίες της στην Ελλάδα και την Τουρκία χρειάζεται ένα σχετικά σταθερό και πειστικό πολιτικό πλαίσιο. Εν μέσω εντάσεων, αναχαιτίσεων, προκλήσεων, εν μέσω συνεννοήσεων με παρακρατικούς οργανισμούς, που επιδιώκουν αυτοί να χυράξουν ή να επιβάλλουν εξωτερική πολιτική, δεν υπάρχει καμιά ελπίδα να στεριώσουν μόνιμοι δημιουργικοί δεσμοί. Και εάν η κυβέρνηση ευθύνεται για ορισμένες σοβαρότατες για την χώρα πράξεις και παραλείψεις στις αρχές του χρόνου, σήμερα –ας μου επιτραπεί μετά από μια εικοσιπενταετία που δεν είχα βρει έναν καλό λόγο για τον κομματικό φορέα που την ενσαρκώνει– πρωτοστατεί

θετικά στα λόγια και στην πράξη σε μια λογική που καμιά άλλη κυβέρνηση μέχρι σήμερα δεν αποτόλμησε. Σε λίγους μήνες και με τους ίδιους χαμηλούς τόνους που άλλοτε προσδιόριζαν την *Ανανεωτική Αριστερά* προχώρησε με σθένος σε μια άλλη λογική. *Η πρόταση του Συνασπισμού θα μπορούσε να προσλάβει σάρκα κι οστά ακριβώς γιατί η χώρα επίσημα βρίσκεται αποφασιστικά σε μια τροχιά αντιμετώπισης των προβλημάτων δια του διαλόγου και δια της επικοινωνίας πολύ μακριά από τα «νταϊλίκια» άλλων εποχών* (όχι και τόσο απόμακρων που ορισμένοι εκφραστές τους εντός και εκτός του κυβερνώντος κόμματος φροντίζουν να μας το υπενθυμίζουν με τις «μπραβούρες» τους). Μερικά από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά αυτής της αλλαγής στο γενικότερο πολιτικό κλίμα χρειάζεται να αντιμετωπιστούν κατάματα:

1. Προ διμήνου μόλις, για πρώτη φορά υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, (Γιώργος Παπανδρέου) διατύπωσε μια άλλη αντίληψη για την τουρκική μειονότητα στην Θράκη. Η αντίληψη αυτή δεν είναι παρά απόρροια της χάρτας της ΔΑΣΕ, συμβαλλόμενο μέλος της οποίας είναι και η Ελλάδα. Οι υπεύθυνοι των διεθνών σχέσεων του ΣΥΝ όπως ο Κώστας Ζέπος, όπως επίσης και ο Βύρων Θεοδωρόπουλος, πρότανης των Ελλήνων διπλωματών με παρρησία στήριξαν με άρθρα τους αυτήν την τόσο σαφή στροφή της πιο επίσημης ελληνικής πολιτικής. Το ζήτημα δεν είναι απλώς και μόνο καταστατικό αλλά είναι και ηθικό. Ο υπουργός Εξωτερικών εξέφρασε κατ' ουσίαν όσα υποστήριξε ο Συνασπισμός και κινούσε ο δραστήριος βουλευτής του Μουσταφά Μουσταφά. Δηλώσεις τέτοιες πολιτικών εκφράζουν το αυτονόητο αίτημα του αυτοπροσδιορισμού και ανταποκρίνονται σε σύγχρονα αιτήματα για ισοπολιτεία για όλους, όταν μάλιστα έχουν το πρόσθετο χαρακτηριστικό να μην επιδιώκουν εκλογικά οφέλη ή την πατριωτική πλειοδοσία, -τουναντίον μάλιστα- δεν νοείται να αντιμετωπίζονται μικρόψυχα με αποκλειστικό τονισμό μια ατυχή επιλογή εντύπου, χρονικής συγκυρίας ή διατύπωσης (που παραμορφώνεται εύκολα συνειδητά ή από άγνοια στην μετουσίωσή τους σε δημοσιογραφική είδηση). *Η τουρκική μειονότητα στην Ελλάδα είναι η πιο κοντινή μας επαφή με πολίτες της δικής μας χώρας που όμως η συνείδησή τους και για τους περισσότερους –όχι όλους- συνδέεται με συνοριακό λαό ενός άλλου κράτους. Είναι, εν ολίγοις, ο εσωτερικός γείτονάς μας και δεν νοείται να αντιμετωπίζεται ως μια πέμπτη φάλαγγα. Από την μειονότητα και τις σχέσεις της με τον υπόλοιπο τοπικό πληθυσμό αλλά και με το ελληνικό κράτος γενικότερα και τις υπηρεσίες του αξίζει να ξεκινήσουμε, ελαχιστοποιώντας ή και αναιρώντας τις υπαρκτές αμοιβαίες καχυποψίες. Αποτελεί ένα πρώτο βήμα πολύ χειροπιαστό αυτού που λέγεται στην διπλωματική γλώσσα «οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης».*

2. Το δεύτερο χαρακτηριστικό του νέου κλίματος που επιτρέπει στην πρόταση του Συνασπισμού να νοηματοδοτηθεί είναι η γενικότερη αποφόρτιση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Απομονώνω μια διάσταση των σχέσεων αυτών, την ευρωπαϊκή, για να σταθώ αποκλειστικά σε μια, την πιο πρόσφατη πράξη: Αναφέρομαι στην ψήφο –ως πράξη των ευρωβουλευτών του κυβερνώντος κόμματος– που σηματοδοτούσε με τον πιο σαφή τρόπο την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να υποστηρίξει την Τουρκία στην διεκδίκηση του αιτήματός της να αποκτήσει το καθεστώς υποψήφιας για ένταξη χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πράξη αυτή εκδηλώνεται σε εποχή που σχεδόν όλες οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας (και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης) υποστηρίζουν την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να είμαι σαφέστερος: πιστεύω πως το συνταχθέν κείμενο για ψήφισμα στην Ευρωβουλή, όπως και η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν για την δύσκολη συγκυρία λεκτικά επαρκή. Τίθενται όροι και προϋποθέσεις πέρα από τα οικονομικά, λειτουργίας της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και προστασίας των ανθρωπίνων και εθνοτικών δικαιωμάτων. Είναι ανάγκη σταθερά να υπενθυμίζουμε στους Τούρκους συναδέλφους, και μάλιστα σε μια εξόχως δύσκολη ακόμη και επικίνδυνη για την δημοκρατία κατάσταση στην Τουρκία, πως εμείς που τονίζουμε όλα τα συναφή θέματα ελευθεριών ως όρους για την ευρωπαϊκή προοπτική της είμαστε οι ίδιοι εκείνοι που, αντιστεκόμενοι στην ελληνική στρατιωτική δικτατορία, πιέζαμε αποφασιστικά για την αποβολή της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την διακοπή ισχύος της Συμφωνίας Σύνδεσης με την τότε ΕΟΚ. Δηλαδή τις σκοτεινές αυτές στιγμές εμείς δεν θέλουμε να συμβάλλουμε στην περαιτέρω επιδείνωση αλλά με βάση ορισμένες αρχές γενικά εφαρμοζόμενες και πρώτιστα σε μας τους ίδιους επιδιώκουμε να ενισχύσουμε τα ρεύματα εκδημοκρατισμού μέσα στην Τουρκία. Θεώρησα αναγκαία αυτή την επισήμανση καθόσον, πάντα κατά την γνώμη μου, η πρόταση για τον αποπλισμό του Συνασπισμού σίγουρα δεν θα επιθυμεί ο ίδιος να μπει «μόνο για ζύμωση», ούτε την προτάσσει απλώς για τις γενικότερες καλές εντυπώσεις. Υποθέτω πως και ο Συνασπισμός θα επιθυμούσε, και για να μην βιάζω προθέσεις, προσωπικά θα επιθυμούσα να αντιμετωπιστεί σαν πρόταση εντασσόμενη σε μια σαφή προοπτική που να μπορεί να έχει πρακτικά αποτελέσματα. Εγώ προσωπικά πρέπει να σας πω ότι έχω βαρεθεί όσο δεν περιγράφεται αυτή την ατέλειωτη οπερέτα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του λόγου περί αυτών. Πόσοι και πόσοι έχουν στηλιτευθεί ως ενδοτικοί, προδότες, Quisling, γραικούλοι από ομοβροντίες πολιτικών, δημοσιογράφων και πανεπιστημιακών μόνο και μόνο επειδή άνοιξαν καινούρια κανάλια επικοινωνίας είτε με την «άφιλη Δύση» είτε με την «εκ φύσεως επιθετική Ανατολή»

είτε, το τρισευρότερο, συνεννοούνται με αυτήν την επάρατη Δύση για να μπορέσουν να επικοινωνήσουν με την Τουρκική Ανατολή. Η ειρήνη και οι συνεπαγόμενοι αποπλισμοί συνδέονται άρρηκτα με την ευρωπαϊκή προοπτική της Κύπρου σήμερα, της Τουρκίας αύριο – εννοώ στο εγγύς μέλλον και όχι στο ασαφές αβέβαιο απώτερο μέλλον. Δεν νοείται η Ελλάδα να συνεχίζει να δέχεται να είναι το ανάχωμα για τρίτους. Το γνωρίζουμε πως κατά βάθος ευρωκεντρικά, ρατσιστικά ρεύματα –με την πολιτισμική και θρησκευτική έννοια του όρου– στην Ευρώπη εμπνεόμενα από συγκρουσιακά σχήματα και ιδεολογήματα παρεμποδίζουν την ένταξη της Τουρκίας. Φυσικά και είναι αδιανόητο η επίσημη Τουρκία να εμμένει σε θέσεις που βρίσκονται στον αντίποδα ομόφωνων αλληπάλληλων ψηφισμάτων του ΟΗΕ για το Κυπριακό. Ούτε είναι δυνατόν να συνεχίσει να αγνοεί τις εκκλήσεις και τις εκθέσεις διεθνών οργανισμών για την κατάσταση των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων (ιδιαίτερα στις κουρδικές περιοχές) και την έλλειψη ανοχής απέναντι στον ισλαμισμό ως θρησκεία και ως πολιτική έκφραση.

β) Προϋποθέσεις

Μακροπρόθεσμα η λογική του αποπλισμού εκτός από πειστική χρειάζεται να γίνει και αποδεκτή από τους λαούς των δύο χωρών. Στην κατεύθυνση αυτή πολλή δουλειά βρίσκεται από σήμερα ήδη μπροστά μας, εάν επιθυμούμε να μην συνεχίσει ο κόσμος –στο παρόν και το ιστορικό παρελθόν– να χωρίζεται σε φίλους και εχθρούς, σε φιλέλληνες και μισέλληνες – τουρκόφιλους και τουρκοφάγους, όπως αρκετά συχνά νομίζει κανείς ότι οργανώνει τις συνεργασίες της η διπλωματία (και όχι μόνο η πολιτική αλλά και η πολιτισμική και η πανεπιστημιακή). Εδώ μπαίνουμε στα βαθιά νερά. Είναι όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που συνδέονται όπως έχει λεχθεί με τον ίδιο τον αέρα που αναπνέουμε. Είναι αδιανόητο να συνεχίζεται μια κατάσταση μνησικακίας στην αφηρημένη κατασκευή «του Τούρκου» ή «του Έλληνα». Δεν θα υπεισέλθω εδώ σε αυτό το ζήτημα, αν και με έχει κατ' επανάληψη απασχολήσει.

Δ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Στο πεδίο του λόγου παίζονται πόλεμος και ειρήνη. Όσο επικρατεί ο λόγος περί πολέμου τόσο και φουντώνουν τα εξοπλιστικά προγράμματα. Ο φόβος και ο τρόμος αυτονομούνται ανεξάρτητα πραγματικών προοπτικών και οι δημόσιες δαπάνες απορροφώνται για εργαλεία θανάτου. Το γνωρίζουμε. Το εμπεδώσαμε: Άμεσα πληττόμενες οι δαπάνες για ειρηνικές δραστηριότητες όπως η υγεία, η παιδεία, η κατοικία και η κοινωνική δικαιοσύνη (μας διαφεύγει πως και αυτή κοστίζει). Για τον πάντοτε πεπερασμένο δημόσιο κορβανά είναι και στατιστικά

εδραιωμένο και για τις δύο χώρες μας πως τα μεγέθη για κοινωνική πολιτική, υγεία και παιδεία είναι μόνιμα και σταθερά σε ετήσια βάση αντιστρόφως ανάλογα με τις αυξομειώσεις των στρατιωτικών δαπανών. Επίσης γνωρίζουμε, με βάση πληθώρα μελετών (και συγκριτικών), για την συνάρτηση των επιμέρους κοινωνικών πολιτικών (παιδεία, υγεία, κατοικία) με την ιδέα της ισοκατανομής τους πως δεν είναι διόλου ταξικά ουδέτερη η δημοσιονομική στήριξη τους (όσα λιγότερα διατίθενται, πολλαπλασιαστικά πλήττονται τα φτωχότερα στρώματα).

E. ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ (ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗΣ) ΦΙΛΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ
Πρέπει όλοι να το πάρουμε απόφαση: όπως δεν υπάρχουν προαιώνια μίσση δεν μπορούν να διαμορφωθούν συλλογικές αιώνιες φιλίες. Μην ξεχνάμε άλλωστε πόσο δύσκολο είναι ακόμη και στο προσωπικό επίπεδο η διατήρηση δια βίου δεσμών φιλίας. Το ζητούμενο είναι να διαμορφωθούν «φυσιολογικές» σχέσεις, *το πλαίσιο δηλαδή που θα επιτρέπει έλξεις και απωθήσεις, αντίστοιχες με αυτές που διέπουν τις σχέσεις των ανθρώπων εντός μιας κοινωνίας*. Στην κατεύθυνση αυτή κάθε θέμα, κάθε πρόβλημα που τίθεται σε διαδικασία διαλόγου δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί συμβολή στην αμοιβαία κατανόηση. Όταν μάλιστα τα θέματα αυτά αγγίζουν τις στρατιωτικές δαπάνες και το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων, ο διάλογος καθεαυτός μπορεί να γίνει παράγων ειρήνης, οικοδόμησης εμπιστοσύνης και δημιουργικών παράλληλων επικοινωνιών.

Και μια προσωπική εξομολόγηση: Κάποτε είχα πρόβλημα με κάθε μορφής φιλανθρωπικές οργανώσεις και επιτροπές: «Σύνδεσμος ελληνοτουρκικής φιλίας», «Σύνδεσμος αγγλοελληνικής φιλίας», «Φυσιολατρικός όμιλος», «Φίλοι των ζώων», «Φιλέλληνες», «Σύλλογος Φίλων της Αίγινας» – την οποία και ως γνωστόν λατρεύω. Η απώθησή μου σήμερα συνεχίζεται και ισχύει μόνο στο βαθμό που αυτοί οι δεσμοί φιλίας αντιμετωπίζονται σαν κάτι το ξεχωριστό και υπεράνω των άλλων σχέσεων. Όμως η μετάνοιά μου σήμερα συνίσταται σε μια διαφορετική θεώρηση όπου την κάθε φιλία (και ιδιαίτερα την ελληνοτουρκική) την αντιμετωπίζω ως έναν κρίκο, ένα δεσμό εντασσόμενο σε μια πανανθρώπινη αλυσίδα φιλίας. Από την σκοπιά αυτή μάλιστα θα έλεγα πως για οριακές διπολικές καταστάσεις, όπως η ελληνοτουρκική, το να «τα βρεις» με τον κατεξοχήν εχθρικό «άλλο» γίνεται στοιχείο κεντρικό, πρωταρχικό συμφιλίωσης με τον κόσμο όλο αλλά πρώτιστα συμφιλίωσης με τον ίδιο μας τον εαυτό. Για όσους από μας ασχολούμαστε με διασταυρούμενες εθνικές οπτικές δεν νομίζω ότι υπάρχει τίποτε πιο συναρπαστικό από μια διαδικασία όπου ψηλαφώντας τον «άλλο», τον «Τούρκο», οδηγείσαι στην αναγνώριση του κοινού μέσα και πέρα από το διαφορετικό και του διαφορετικού στο

κοινό. Από την σκοπιά αυτή οι επιστήμες και οι πειθαρχίες της κοινωνίας και του ανθρώπου μπορούν να ενισχύσουν την διαδικασία γνωριμίας με τον άλλον (σε βάθος και ιστορικά). Στις ίδιες κατευθύνσεις μπορούν να συνδράμουν τα ΜΜΕ για την κατανόηση της εκάστοτε συγκυρίας. Οι τέχνες και η λογοτεχνία στις κορυφώσεις τους είναι δυνατόν να εμβαθύνουν ακόμη περισσότερο και συχνά να δώσουν ακόμη πιο διεισδυτικές παρατηρήσεις από τις όποιες επιστήμες, ιδιαίτερα ως προς την κατανόηση της διαμορφούμενης ψυχολογίας και των συλλογικών νοοτροπιών και συμπεριφορών. Οι κάθε λογής οικονομικές δραστηριότητες συνδέουν συμφέροντα και προοπτικές. Όλες μαζί αυτές οι γνωστικές, αισθητηριακές διεργασίες και οικονομικές δραστηριότητες ενώνουν, και αυτό δεν μπορεί παρά να είναι μόνο κέρδος για όλους. Για τον λόγο αυτό δεν πρέπει να εξαρτά κανείς τα ανοίγματά του τα στηριγμένα σε αρχές από την άμεση ανταπόδοση. Μια τέτοια στάση φυσικά δεν σημαίνει εγκατάλειψη της ελπίδας πως και η άλλη μεριά θα κατοικήσει κάποτε –αρκεί να μην είναι πολύ αργά– πως αντίθετα με κάποιες κουτοπόνηρες τακτικίστικες εφήμερες κινήσεις υπέρ του ενός και εις βάρος του άλλου που βαφτίζονται «ανοίγματα» αλλά δεν είναι, οραματικά ανοίγματα όπως του υπουργού Εξωτερικών (κυβέρνηση Σημίτη) και του Συνασπισμού *συμπληρωματικά* και *συνδυσαστικά* είναι για το όφελος όλων.

* Ομιλία σε ημερίδα που οργάνωσε ο Συνασπισμός με θέμα: «Ελλάδα-Τουρκία: έναρξη διαλόγου για την αναλογική, ισόρροπη μείωση των εξοπλισμών και των Ενόπλων Δυνάμεων», Ζάππειο Μέγαρο, Τετάρτη 20 Οκτωβρίου 1999. Το κείμενο δημοσιεύθηκε στα «Ενθέματα» της Κυριακάτικης Αυγής, 31 Οκτωβρίου 1999, σ. 26-27.

